

**ІНСТИТУЦІЙНА ДОВІРА В СИСТЕМІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПРАВОВА ПРИРОДА
ТА МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Шевченко В. О.

*аспірант кафедри публічного управління та митного адміністрування,
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна*

В умовах сучасних викликів, що стоять перед Україною, ефективність публічного управління набуває вирішального значення. Одним із ключових, проте часто недооцінених, чинників цієї ефективності є інституційна довіра. У науковому дискурсі довіра переважно розглядається як соціологічна чи політологічна категорія. Проте такий підхід є неповним, оскільки він ігнорує правову основу цього явища. Метою цих тез є розкриття інституційної довіри саме як правової категорії, що є не просто суспільним настроєм, а прямим наслідком функціонування держави на засадах верховенства права. Доведено, що інституційна довіра є юридично сконструйованим феноменом, який базується на чітких правових принципах та підтримується через конкретні механізми, що в цілому забезпечують права та свободи громадян країни.

Фундаментом інституційної довіри є не декларації чи політичні обіцянки, а міцна правова основа, яка робить дії держави передбачуваними та справедливими для громадян. Ця основа складається з кількох взаємопов'язаних елементів та принципів [2], серед яких ми виокремлюємо: принцип верховенства права, принцип правової визначеності та принцип законних очікувань, принцип законності та принцип відповідальності, а також дієвих механізмів їх реалізації.

Принцип верховенства права, закріплений у статті 8 Конституції України [1], є відправною точкою для формування інституційної довіри. Його суть полягає в тому, що не лише громадяни, а й сама держава в особі її органів та посадових осіб, підпорядковується закону. Коли публічна влада діє виключно у визначених законом межах, її рішення сприймаються як легітимні, а не свавільні. Ця підпорядкованість закону створює стабільне та передбачуване середовище, в якому громадяни можуть розраховувати на однакове застосування норм права до всіх, що є передумовою для виникнення довіри до державних інституцій.

Щодо принципів правової визначеності та законних очікувань доцільно зазначити, що ці принципи активно розвиваються у практиці Європейського

суду з прав людини, є юридичним вираженням поняття довіри. Так, *правова визначеність (legal certainty)* вимагає, щоб правові норми були чіткими, зрозумілими, доступними та стабільними. Громадянин не може довіряти системі, правила якої постійно і непередбачувано змінюються. Саме стабільність законодавства та послідовність його застосування дозволяють громадянам планувати свої дії та розраховувати на певний правовий результат. Разом з цим *законні очікування (legitimate expectations)* захищають право особи покладатися на послідовні дії з боку органів публічної влади. Якщо держава своєю попередньою поведінкою чи нормативними актами створила у громадянина обгрунтоване очікування щодо певного рішення (наприклад, щодо отримання ліцензії чи соціальної виплати), вона не може свавільно і безпідставно відмовити в цьому. Захист законних очікувань є прямим юридичним механізмом захисту як прав і свобод громадян, так і формування інституційної довіри до держави.

Принцип законності зобов'язує органи публічної влади діяти виключно на підставі, і в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Однак сам по собі цей принцип є декларативним без дієвого принципу *відповідальності* та існування ефективного механізму *юридичної відповідальності* за порушення законодавства. Саме невідворотність відповідальності посадових осіб за неправомірні рішення чи бездіяльність перетворює принцип законності на реальний, дієвий інструмент. Коли громадянин бачить, що порушення закону з боку влади має конкретні негативні наслідки для порушника, його довіра до системи публічного управління та її здатності до самоочищення зростає.

Загалом, як зазначають науковці К. Краус, Н. Краус, О. Манжура, Г. Зеленько та ін., Е. Гуськова [2-4] інституційна довіра не виникає автоматично; вона є результатом цілеспрямованої роботи конкретних правових механізмів, які забезпечують справедливість, прозорість та підзвітність у відносинах між громадянином і державою, а також забезпечують контроль законності діяльності публічних інституцій. Такі механізми забезпечують:

По-перше, *ефективний доступ громадян до правосуддя* є не лише механізмом формування довіри, а й прямою реалізацією фундаментального права людини на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5] адже можливість оскаржити будь-яке рішення, дію чи бездіяльність органу публічної влади в незалежному та неупередженому суді є найпотужнішим механізмом формування довіри. Особливу роль тут відіграє адміністративна юстиція, яка спеціалізується на вирішенні публічно-правових спорів [3]. Коли громадянин знає, що існує реальна, а не ілюзорна, можливість захистити свої права від свавілля чиновника в суді, він починає довіряти не лише

судовій системі, а й державі в цілому, оскільки бачить її готовність визнавати та виправляти власні помилки.

По-друге, *прозорість та підзвітність у діяльності органів публічної влади*, реалізується конституційне право громадян знати, як діє їхня влада, що є невід'ємною складовою демократичного суспільства, адже довіра неможлива без відкритості. В українському законодавстві цей принцип реалізується через низку інструментів, зокрема Закон України «Про доступ до публічної інформації» [6], функціонування порталів відкритих даних, системи електронних закупівель ProZorro. Чим більш прозорою є діяльність органів влади – від формування бюджету до прийняття кадрових рішень, тим менше підстав для підозр у корупції та зловживаннях. Прозорість дозволяє громадськості здійснювати ефективний контроль, що, у свою чергу, змушує владу діяти більш відповідально і сприяє зростанню довіри.

По-третє, функціонування *незалежних контролюючих та правозахисних інституцій*. Існування та ефективна діяльність незалежних інституцій, які виконують функцію «стримувань і противаг» щодо виконавчої гілки влади, є ще одним важливим фактором довіри. Такі органи, як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмен), Рахункова палата, Антимонопольний комітет та система антикорупційних органів (НАБУ, НАЗК, САП), діють як інституційні гаранті дотримання «правил гри» владними інституціями. Їхня незалежна та принципова позиція у захисті суспільних інтересів та прав людини демонструє громадянам, що в державі існують механізми контролю та самокорекції, яким можна довіряти.

Підсумовуючи констатуємо, що інституційна довіра в її правовому вимірі є не ефемерною соціологічною конструкцією, а чітким та вимірюваним результатом функціонування правової держави. Вона народжується з верховенства права та кристалізується у принципах правової визначеності та законних очікувань. Формування та підтримка довіри забезпечується не закликами, а щоденною роботою конкретних правових механізмів, а саме: гарантованого доступу до справедливого суду, максимальної прозорості та підзвітності влади, а також ефективної діяльності незалежних контролюючих інституцій. Таким чином, посилення цих правових механізмів є найбільш прямим та стійким шляхом до підвищення рівня інституційної довіри, що, у свою чергу, є необхідною передумовою ефективності публічного управління, стійкості держави та її успішної європейської інтеграції.

Література

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Краус К. М., Краус, Н.М., Манжура О.В. Управління інститутом довіри: принципи побудови структури і методи покращення. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського* 2021. №32(71). С. 1-4. URL: http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/32_71_1/3.pdf

3. Політична система України: конституційна модель та політичні практики : монографія / кол. авт.: Зеленько Г. І. (кер., наук. ред.) та ін. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с. URL: <http://surl.li/hudhty>

4. Гуськова Е. О. Роль інституціональної спроможності громадських рад у формуванні довіри до органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2014. Вип. 1. 26-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyupr_2014_1_8.

5. Європейська конвенція з прав людини: Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 р. URL: № 2939-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-557-3-48>

ПРИНЦИП АВТОНОМНОГО ТЛУМАЧЕННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Шиманський А. Ю.

студент факультету прокуратури,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) – втілення загальноєвропейських цінностей – є важливим міжнародним інструментом, ефективність якого значною мірою залежить від того, наскільки її положення мають уніфіковане розуміння і застосування на рівні національних правопорядків. Принцип автономного тлумачення є однією з ключових доктрин, що сформувалися у практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Створення цієї доктрини [теорія автономних концепцій] обумовлено необхідністю забезпечити єдність тлумачення та застосування положень Конвенції державами-учасницями Ради Європи, а також потребою унеможливити свавільні спроби національних органів обмежити гарантії прав людини та сферу їх